

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОЛЬОРОМ ЧОРНИЙ У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Грон Юлія Григорівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри прикладної лінгвістики

Черкаського державного технологічного університету

вул. Шевченка 460, Черкаси, Україна

У пропонованому дослідженні розглянуто особливості фразеологічних одиниць із колірним компонентом «чорний» з точки зору їх семантики. Було виявлено, що існує низка досліджень спрямованих на аналіз певних аспектів ФО, а саме лінгвістичних та нелінгвістичних характеристик. Кольори в англійській мові варіюються у своєму значенні на позначення лексичних одиниць, що не тільки відображають сприйняття відтінку кольорової гами людиною, але також є своєрідним виразником спектру емоції людини. Вагомий вплив на сприйняття і трактування кольору має лінгвокультурний аспект, оскільки інтерпретація того чи іншого поняття кольору відитовхується від культурно-етнічної приналежності людини та психологічних засад, що закладаються на підсвідомому рівні.

У ході аналізу всі вибрані лексеми було розподілено на кілька груп. Таким чином, десять фразеологізмів відображають психічний та емоційний стан людини, вісім – хвороби або фізичний стан, три фразеологізми пов'язанні з одягом, п'ять – потойбіччя, інша п'ятірка пов'язана з їжею, одинадцять означають природні терміни, ще одинадцять – історичні події, назви, сім відображають покликання людини, ким вона є і остання група фразеологізмів з компонентом *black* це лексика, яку використовують у роботі та бізнесі. Лексеми на позначення чорного кольору використовуються у таких значеннях, як смуток, скорбота, небезпека, смерть, ненависть, підступність, ворожнеча, несправедливість. В описах зовнішнього вигляду героїв чорний колір має позитивну конотація, тобто позначає певну вишуканість в одязі, красу, в описах інтер'єру позначає добробут, тощо.

Ключові слова: ФО, кольоропозначення, хроматичні, ахроматичні кольори, конотація, колірний компонент.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У розвідці здійснено спробу дослідити семантичні особливості англійських фразеологічних одиниць із колірним компонентом «чорний», які є складними і багатозначними та потребують подальшого висвітлення. Цій темі було присвячено низку праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, які розглядали лінгвістичні та екстралінгвістичні значення кольору з урахуванням мовної та культурної специфіки, релігії, історичного досвіду народу, тощо. О. І. Горощко, Л. М. Миронова, Р. М. Фрумкіна, В. Brent, I. Cardigos, P. Kay, M. Durbin, A. Wierzbicka ґрунтовно вивчали прикметники, які позначають спектральні кольори, прикметники світла і темряви, В. Й. Горобець, Т. Б. Козак, О. Б. Ткаченко, М. І. Чикало аналізували етимологію кольоропозначень більшості європейських мов, Т. В. Венкель, С. О. Кантемір, В. Г. Кульпіна, В. І. Кушнерик, В. Є. Мойсеєнко, О. В. Теслер розробляли класифікації позначень кольору, провели зіставний аналіз лексико-семантичних мікросистем кольору різних мов Р. П. Зорівчак, І. В. Ковальська присвятили низку праць на вивчення можливостей адекватного добору лексичної одиниці під час перекладу кольоропозначень іншими мовами та стилістичних особливостей використання кольоропозначень.

Попри активні наукові пошуки у галузі фразеології все ще залишається коло питань, які необхідно дослідити.

Метою цього дослідження є розкриття особливостей семантики фразеологізмів із колірним компонентом «чорний», що потребує вирішення таких завдань як виявити вплив колірного компоненту на значення ФО та виділити семантичні групи фразеологізмів з цим кольором. Матеріалом дослідження слугували фразеологізми з колірним компонентом «чорний», відібраних методом суцільної вибірки з фразеологічних словників англійської мови, що забезпечує достовірність результатів дослідження.

У своєму дисертаційному дослідженні «Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами в англійській мові» Гуменюк І. І. стверджує, що найбільшу кількість одиниць у складі ФО мають ЛСП *colour* (14 одиниць), *світлий* (13), *білий* (11), *червоний* (9), *темний* (9) і *чорний* (8) [5, с. 6]. Колоративи у складі ФО англійської мови можуть виражатися різними частинами мови: прикметниками, зокрема у формі різних ступенів порівняння, наприклад: *darkest hour. Is nearer the dawn*; іменниками, наприклад: *Egyptian darkness*; дієсловами, зокрема дієприслівниками, наприклад: *darken one's daylight* і прислівниками, наприклад:

see through a glass darkly. Фразеологічно найпродуктивнішими, тобто найбільш частотними у словниках, виявилися шість ЛСП, а саме чорний (207 одиниць), білий (181), червоний (149), жовтий (137), зелений (109), блакитний (99). Фразеологічно гіпервживаними, тобто найбільш частотними у досліджуваних художніх текстах, є ЛСП чорний, тобто 1 060 вживань і білий, 1 332 одиниці, а ЛСП червоний має 259 уживань [там само, 6].

Кольори в англійській мові мають низку різноманітних лексичних одиниць, що є своєрідним відображенням спектру емоцій людини: від безпосереднього відчуття відтінку кольору до складних понять. Ці лексичні одиниці становлять певну концептуальну систему та відіграють важливу роль у створенні художньої образності – основного засобу відтворення дійсності [1, 36].

Психологічна характеристика кольору допомагає автору адекватно передати певний емоційний стан, що носить, як відомо, дифузний характер [3]. При цьому, спираючись на положення практичної психології [7, 131], вважається, що використання автором певних хроматичних кольорів у формуванні фотизму відображає його емоції та почуття, які символічно представляють певного роду енергії психіки, особливий якісно-силовий аспект переживань. Якщо ж автор віддає перевагу ахроматичним кольорам, то це свідчить про його психо-моторне вихідне положення.

Колір – це зорове відчуття від випроміненого або відбитого світла визначеної довжини хвилі [8, 28.]. Загальноприйнятим є поділ кольорів за спектром, тому визначають дві підгрупи. Перша, хроматична, включає в себе теплі гами – це такі кольори як жовтий, помаранчевий, червоний, та холодні гами – фіолетовий, синій, блакитний, зелений. Грацію відтінків від чорного до білого відносять до ахроматичних кольорів [4]. Якщо вибір хроматичних кольорів відбиває відношення суб'єкта до різних емоційних сфер, то перевага ахроматичних показує скоріш вегетативний тонус і загальний психоенергетичний рівень, на якому перебуває людина. Вибір чорного кольору свідчить про наявність якогось агресивного сприйняття світу або себе. Всупереч вищезазначеному, вибір чорного кольору може свідчити про бажання максимального контрасту, максимального виділення серед усіх [9, 179]. Люди, які обирають чорний колір, вирізняються вразливою душею. Вони люблять філософствувати про високі матерії, не бояться експериментувати, коли твердо переконанні, що нічим не ризикують. Уміють жити з людьми у злагоді, особливо з керівництвом [6, 3]. Чорний колір – це авторитетність. Якщо чоловік чи жінка в чорному, або ж просто чорна машина, то підсвідомо вони стають вагомішими, важливішими. Чорний колір позначає не тільки авторитетність і вагомість, але й агресивність. Існує такий цікавий факт: футбольні судді частіше карають штрафними, а також жовтими та червоними картками команду в чорній формі.

Надзвичайний вплив на сприйняття і трактування кольору має лінгвокультурний аспект, адже розуміння того чи іншого поняття кольору відштовхується від культурно-етнічної приналежності людини та психологічних засад, що закладаються на підсвідомому рівні.

Оскільки кожний етнос по-своєму сприймає світ і відображає свій досвід у мові відносно до тих тенденцій, які історично закладені у його культурі, то при лінгвокультурному аналізі постає проблема лінгвокультурної відносності. Незважаючи, на велику кількість культурних та лінгвістичних розбіжностей, комунікація й взаєморозуміння можливі для людей, що говорять різними мовами і належать до різних культур [9, 31]. Подібності та розбіжності світосприйняття різних народів можна виявити, порівнявши значення кольорів у різних культурах. Люди здавна надавали великого значення читанню «мови барв», що знайшло віддзеркалення у стародавніх міфах, народних переказах, казках, релігійних і містичних ученнях. При цьому кольори символізували соціальне положення людей, їхні психічні стани, що виявилось в підборі одягу певного кольору, народних приказках, обрядах тощо [10].

Аналіз випадків уживання лексем на позначення чорного кольору показує, що здебільшого чорний колір має нейтральну чи позитивну конотацію. Втім, виявлені окремі випадки його використання у позитивних контекстах. У стародавній Мексиці при ритуальному жертвопринесенні людини руки жерців були забарвлені в чорний колір. Чорні очі у слов'янських народів і понині вважаються небезпечними, заздрісними. У чорне одягнені зловісні персонажі, поява яких провіщає смерть. У міфології також широко використовується в Африці – пов'язаний з сезоном дощів (колір дерев і води) – позначає почуття невідомості, загадковості, працьовитості. Принесення в жертву чорну тварину – виклик дощу. Чорні мітки на тілі – хвороба [1, 38]. В якості знака смерті чорний колір використовується на прапорі анархістів, на прапорах піратів, як зокрема у ФО *Jolly Roger/Black Flag*); суддя в британському суді розривав при проголошенні смертного вироку квадрати чорної матерії. У Японії, однак, чорний колір означає радість. В Індії здавна чорний вважався кольором добра на протигагу білому, що символізує зло [3].

Чорний колір, як правило, символізує нещастя, горе, траур, загибель. За припущенням англійського етнолога В.Тернера, чорний колір, що часто позначає смерть, непритомність, сон або темряву, пов'язується з несвідомим станом, тобто затьмаренням, затемненням свідомості [3].

Лексеми на позначення чорного кольору використовуються у таких значеннях, як смуток, скорбота, небезпека, смерть, ненависть, підступність, ворожнеча, несправедливість. Проте у деяких випадках чорний колір має позитивну конотацію. Наприклад, в описах зовніш-

нього вигляду героїв чорний колір іноді позначає певну вишуканість в одязі, красу, в описах інтер'єру – добробут, в описах квітів – екзотичність, рідкісність. Такі значення чорного кольору простежуються, як у англосаксонській, так і у східнослов'янській культурі.

У ході аналізу всі вибрані лексеми було розподілено на кілька груп. Таким чином, десять фразеологізмів відображають психічний та емоційний стан людини, вісім – хвороби або фізичний стан, три фразеологізми пов'язані з одягом, п'ять – потойбіччя, інша п'ятірка пов'язана з їжею, одинадцять означають природні терміни, ще одинадцять – історичні події, назви, сім відображають покликання людини, ким вона є і остання група фразеологізмів з компонентом *black* – це лексика, яку використовують у роботі та бізнесі. Було також визначено, що серед загальної кількості лексем 39 мають негативне значення, тобто це становить 49% і 40 несуть нейтральну інформацію, а це 51%.

Отже, звернемося до першої групи фразеологізмів, що відображає психічний та емоційний стан людини. Вираз *black look* має значення зловбий погляд, або *black tidings* – сумна новина, що викликає відчай. Але якщо розглянути поняття *black dog* – хандра, нудьга, *black as ink* – безрадінний, *black despair* – глибокий відчай; *in one of his black moods* – тихий, загартований; то можна дійти висновку, що всі вони вказують на психоемоційний стан особистості.

Друга група фразеологізмів включає значення здоров'я, самопочуття. Розглянемо, на кшталт ФО *the Black Death*, що означає чума. У наступному випадку звичний нам прикметник «чорний» за допомогою конверсії перейшов у розряд дієслів *to blackout* і набув значення непритомності.

Наступна група включає слова, які є звичними для більшості носіїв як англійської так і української мов, оскільки переважна більшість культур асоціює темні ахроматичні кольори з елегантністю, важливістю, строгістю та вишуканістю. В англійській мові це доводить такий фразеологізм, як *black-tie* тобто розкішно вдягнений або *black cap* – судова шапочка, що є важливим елементом одягу у поважній професії судді.

Було виявлено, що такий колір використовується у назвах їжі. *Black bottle* означає отрута та має негативне значення. Слід зауважити, що інші дослідженні вирази мають протилежне значення, наприклад *blackberry* позначає ягоду, тобто ожину, *black pudding* – кров'янку, *black bread* – чорний хліб. Інший вираз *Black jack* англійською використовується для позначення пивного келиху.

Ще із давніх часів усе пов'язане з потойбіччям асоціювали з дияволом, пеклом, прокляттями. Тому п'ята група налічує вирази, що несуть у собі конотативне значення страшного, злого, неминучого, зокрема *black art* – чорна магія, *black man* – демон, диявол, злий дух, *black mass* – поклоніння нечистій силі, *black spot* – місце, де часто трапля-

ються нещасні випадки, *black swan* – щось рідкісне, аномалія, дивне явище.

Було виявлено одинадцять фразеологізмів, які позначають природні явища або назви тварин, серед яких три мають негативне забарвлення, як от *black frost* – ожеледиця, *black-ice* – лід, на дорожній поверхні, який майже невидимий і небезпечний для руху та *blackdamp* – вуглекислий газ, що засмічує повітря та руйнує озоновий шар. Три інші вирази позначають корисні копалини, наприклад *the Black Diamonds* – кам'яне вугілля, оскільки ця копалина широко використовується, є дорожчоцінною. Наступна лексична одиниця *blacklead* – графіт, отримала назву завдяки своєму кольору. Також компонент запропонованого кольору мають назви тварин та рослин: *black-buck* – антилопа середніх розмірів у Індії, *black-beetle* – тарган, *blackthorn* – тернистий чагарник. *Black and tan* – чорний з рудими підпалинами, сталий вираз в англійській мові про собак, рідше і котів. Назва зіниці *blackeyed* походить від прямого значення, тобто чорна частина нашого ока. *Blackout*, що означає затемнення, здобуло назву завдяки природньому процесу, коли місяць закриває собою сонце і на короткий час зникає сонячне світло.

Науковці стверджують, що кожна епоха та історична подія має свій колір, наприклад *Black Hawk War* – конфлікт між урядом США та індіанцями Сак і Фокс. Більшість виразів у цій групі пов'язані з воєнними діями, злочинністю, покаранням. *Black English* – діалект афро-американців, яких називали 'black moog'. Ці терміни беруть свій початок у XVIII-XIX століттях, коли в США господарювали власники величезних плантацій.

Наступні кілька лексем складають своєрідний логічний ланцюг з таких термінів: *Black and Tans* – допоміжна поліція, якою користуються британці, щоб придушити ірландські бунти, *the Black Maria* – тюремна арештантська машина, *black hole* – карцер. Багато було сформовано організацій та загонів з прикметником «чорний», що містився у назві. *Black and Tans* – «чорно-рябі» англійські каральні загоны, що у 1921 році брали участь у придушенні ірландського руху шинфейнерів. *Black Hand* – секретна організація італійських злочинців, яка згодом переїхала до США. Під час Другої світової війни англійці часто називали фашистів називали *black-shirt*. Досить часто чорний колір вживали у поєднанні з білим, що призвело до виникнення таких фразеологізмів як *Black-and-white work* – спосіб будівництва будинків, при якому стіни являють собою каркас із колод, що заповнюється цегляною кладкою або густим розчином.

Заслугує на увагу той факт, що прикметник *black* у складі ФО подекуди вживається у лайливих виразах, зокрема *black guard* – негідник, *black leg* – шахрай, *black sheep* – не потрібна людина.

Досліджуваний нами колір використовується для номінації різних професій, на кшталт, *black smith* – коваль, *black friar* – монах та *black leg* –

особа, яка пропонує працювати, коли регулярні працівники у відпусці. Відомо, що *black foot* називають сваху/свага.

Остання група лексем – це фразеологізми, які використовуються у різних сферах повсякденного життя, наприклад, *black Monday* – це вираз, яким школярі називають перший день занять після канікул і *blackboard* – шкільна дошка. Машини та літаки їздять по бетонному покритті (плитці), що використовується для доріг, злітно-посадкових смуг, пішохідних алей, що англійською означає *blacktop*. У різних наукових галузях використовується термін *blackbody* – гіпотетичний ідеальний поглинач і випромінювач променистої енергії або *black box* – портативний електронний невідомий пристрій, що управляє операцією або робить запис. *Black belt* – в дзюдо або карате, сертифікація найвищої майстерності.

Було виявлено, що найбільше виразів пов'язано зі сферою бізнесу: *to be in/get in to the black* –

мати активи, що перевищують зобов'язання, *blackmail* – шантаж, *to blackball* – заборонити, щоб когось обрали членом клубу, взяли на роботу, проголосувавши проти таємним голосуванням, *the black* – кредитна сторона рахунків бізнесу, *in black* – в письмовій формі.

Висновки та перспективи дослідження. Отже можна постулювати, що відібрані нами фразеологічні одиниці англійської мови, які містять чорний колір у своєму складі дозволили зробити висновок про те, що вони здебільшого вживаються для вираження фінансового, фізичного емоційного стану, характеристики дії чи особи, історичні події, професії. Таким чином проведене дослідження розглядає основні семантичні групи ФО із колірним компонентом «чорний» та свідчить про подальшу необхідність поглибленого вивчення проблеми універсального та національного в мовних системах з урахуванням когнітивних процесів, психологічних механізмів і стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова О.В. Чорний колір в картині світу слов'янських народів. *Славяноведення*. 2009. № 6 С. 36–41.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание: пер. с англ. Отв. ред. М.А. Кронгауз. М.: Русские словари, 1996. 416 с.
3. Гачкало С.Я. Уплив кольорів на психоемоційний стан людини. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/33170/.
4. Гринчук Ю. Гармонія кольорів. URL: <http://grimchuk-24.ucoz.ua/index/publikacii/0-21>.
5. Гуменюк І. І. Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами у англійській мові: автореф. дис... канд. філол. н. 10.02.04. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2010. 16 с.
6. Загоровський Н. Колір та його вплив на людину. *Фізика*. 2005. № 8. С. 1–3.
7. Клар Г. Тест Люшера. Психология цвета. Цветовой личностный тест: Практическое пособие: пер. с франц. под ред. В.В. Драгунского. Минск: Харвест, 2004. С. 127–171.
8. Курінська С. Сила кольору (дія кольору на людину). Прес-центр. 2009. 25 лютого. 154 с.
9. Петренко В.Ф. Психосемантика сознания. 2-е изд., доп. СПб.: Пинта, 2005. 480 с.
10. Щокін Г. Символіка кольорів. URL: <http://www.personal-plus.net/383/6902.html>
11. Янишин П.В. Психосемантичний аналіз категоризації. URL: http://colormind.narod.ru/_private/YanshinDissertation.pdf.

REFERENCES

1. Belova O. V. (2009). Chornyi kolir v kartyni svity slovianskykh narodiv. [Black colour in the Slavonic worldview]. Moscow: Slavnanovedennia. [in Ukrainian]
2. Vezhbyska A. (1996). Yazyk. Kultura. Poznanie. [Culture. Cognition.]. Moscow: Russkie slovani. [in Russian]
3. Gachkalo S. I. Vplyv kolioriv na psykhoemotsijnij stan liudyny. [Colour impact on psychoemotional state]. Internet resource. [in Ukrainian]
4. Grynchuk I. Garmonia kolioriv. [Colour harmony]. Internet resource [in Ukrainian]
5. Gumeniuk I. I. (2010). Strukturni ta leksyko-semantychni osoblyvosti frazeologichnykh odynyts iz koloratyvamy u angliiskiy movi. [Structural and lexical and semantic particularities of phraseological units with words denoting colours in the English language]. Chernivtsi. [in Ukrainian]
6. Zagorovsky N. (2005). Kolir ta iogo vplyv na liudynu. [Colour and its influence on a man]. [in Ukrainian]
7. Klar G. (2004). Test Liushera. Psykhologia tsveta. Tsvetovoi lichnostnyi test. [Test of Liusher. Psychology of colour. Colour personality test]. Minsk: Kharvest [in Ukrainian]
8. Kurinska S. (2009). Syl a kolioru (dia kolioru na liudynu). [The power of colour]. Pres-tsents. [in Ukrainian]
9. Petrenko V. F. (2005). Psykhosemantika soznaniia. [Psychosemantics of consciousness]. [in Ukrainian]
10. Schokin G. Symvolika kolioriv. [Colour symbolism]. Internet resorce. [in Ukrainian] URL: <http://www.personal-plus.net/383/6902.html>.
11. Ianyshyn P. V. Psykhosemantychnyi analiz kategoryzatsii. [Psychosemantic analysis of categorisation]. Internet resource. [in Ukrainian] URL: http://colormind.narod.ru/_private/YanshinDissertation.pdf.

LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE COLOR BLACK IN ENGLISH

Hron Yulia Hrygorivna

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of applied linguistics
Cherkasy State Technological University
Str. Shevchenko, 460, Cherkasy, Ukraine*

The proposed study examines the features of phraseological units with a color component "black" from the point of view of their semantics. It was revealed that there is a number of studies aimed at analyzing certain aspects of phraseological units, namely linguistic and non-linguistic characteristics. Colors in the English language vary in their meaning to denote lexical units, which not only reflect the perception of the hue of the color by a person, but also is a kind of expression of the spectrum of human emotions. The perception and interpretation of color is significantly influenced by the lingvocultural aspect, as the interpretation of a concept of colour originates from the cultural-ethnic origin and psychological foundations that are laid at the subconscious level.

During the analysis, all the selected lexemes were divided into several groups. Thus, ten phraseological units reflect the mental and emotional state of a person, eight-illness or physical condition, three phraseological units are associated with clothing, five denote the other side, the other five are related to food, eleven mean natural dates, eleven more are associated with the historical events, names, seven reflect the vocation of a person and the last group of phraseological units with a component "black" is the vocabulary that is used in work and business. Black-based lexemes are used in such meanings as sadness, sorrow, danger, death, hatred, treachery, enmity, injustice. In descriptions of the appearance of heroes black color has positive connotation, that is designates a certain refinement in clothes, beauty, in descriptions of an interior, expresses welfare, etc.

Key words: *phraseological unit, color value, chromatic, achromatic colors, connotation, color component.*